

Adatok a Földes határába olvadt Mezőszentmiklós birtoklástörténetéhez

Mezőszentmiklós egykori települési helyét és hovatarozását illetőleg máig ellentmondó és téves adatokat találunk a történeti irodalomban. Mindezeket összevetve és levéltári források bizonyossága alapján megpróbálom e kérdés tisztázását.

Az első kétségtelenül azonosítható adatot 1311-ből ismerjük, Károly Róbert 1311. november 8. adományozza Debreceni Dózsának a Kék-Kálló folyó mellett fekvő Szentmiklós, Szentlőrinc és Füzestelek birtokokat.¹ *Pesty* kéziratos helységnévtárában ugyan korábbi fennállására találunk utalást, miszerint: „Földes község határában van bekebelezve Pusztaszentmiklós. . . . Buday: Magyarország történetiája szerint a tüzes vas próbára 1220-ban volt belőle lakos.” Azonban a forrásokat összevetve ez nem nyert igazolást.² Itt kell kitérnem az e területen folyó Hamvasér kérdésére, mely egyesek szerint³ azonos az Anonymusnál kétszer is említett Omsó érrel, míg az 1975-ben hasonló kiadásban megjelent *Gesta Hungarorum* jegyzeteiben *Pais Dezső* az Érrel azonosítja.⁴

- 1 *Anjoukori okmánytár* (Bp. 1878) I. 235. Károly Róbert 1323-iki megerősítő okleveléből, amelyben egy másik adománylevellel együtt van átírva.
- 2 *Pesty Frigyes* helységnévtára, Szabolcs vm. 100. old. *Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár* Fol. Hung. 1114. — vö.: *Buday Esaiás*: Magyarország történetiája I. (Pest, 1833), valamint *Karácsonyi János és Borovszky Samu*: Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróba-izjstrom (Budapest, 1903) 276. A Nr. 327 (228) alatt levő villa Sen Niclous nem azonosítható Mezőszentmiklóssal.
- 3 *Báán Kálmán*: A Földesi Nagy család története és leszármazása, Magyar Családtörténeti Szemle VIII. (1942) 196. „Már Anonymus említi a ma is itt húzódó Hamvascsatornát.” — *Szűcs Sándor*: Régi magyar vízivilág (Bp. 1977) 12. „Anonymus krónikája szerint a honfoglaló magyarok egyik serege Tass és Szabolcs vezérletével a Humusouer (a Hamvasér nevű sárréti folyócska) és a Szerep-mocsár mellett vonult . . .”
- 4 *Anonymus*. *Gesta Hungarorum* (Bp. 1975) 100. „. . . a Nyír erdeitől egészen az Omsó érig. Így felfelé haladva Zilahig jutottak,” 104. „Neki indulva lefelé jöttek egy Omsó-ér nevű víz mellett, s a Szerep mocsárhoz értek.” 158. „Omsó-ér (Umusouer) 22; (fluvium nomine Humusouer) 28. . . . Ez az Omsó-ér pedig nem más, mint a nagyon ingadozó víztartalmú Ér-meder, amelyről az Érmellék kapta nevét.” — vö. *Képes Krónika* (Bp. 1964) II. 143. „Biharba ment; egy ideig az Omsóér (Umsoer) vizénél tartózkodott.” — *Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről* (Pest, 1860) 34. „Ezen Hómosó éren (Humusouer) a ma egyszerűen Érnek nevezett folyót lehet egyedül értenünk, mely Közép-Szolnok, Szatmár s Bihar vármegyében foly.” — *Kecskés Gyula*: Püspökladány újkori története helyneveiben (Püspökladány, 1974) 237. „Érdekes véletlen, amelyből azonban messzemenő következtetést nem lehet levonni, hogy a név Szereppel kapcsolatban előfordul az Árpád-korban Anonymusnál . . . Történészek, nyelvészek . . . a Szilágy megyében eredő Ér folyóval azonosítják.” — Vajon nem állhat-e fönn az a lehetőség, hogy az Umusouer és Umsoer az Érrel, a Humusouer pedig a Hamvasérral azonos, így lehető az, hogy az előbbi mellett felfelé Zilahhoz, az utóbbi mellett pedig lefelé a Szerep-mocsárhoz értek. (a szerző megj.)

A községet *Bunyitay* felveszi ismert munkájába, a későbbi tévedések okát az ő feltételezésében kereshetjük. „Amazt fentebb a Szentjobb melléki Szentmiklósban kerestük, emez lehet a Derecske melléki, hol, nevezetesen Derecske és Szentkozma közt, a Kék-Kálló ér mentén ily nevű község egykor létezett. . . egyetlen ismeretes lelkésze, István a pápai tizedszedés egész ideje alatt csak egyszer, 1335-ben fizetett.” A pápai tizedjegyzékben szereplő Szentmiklós a Várad Püspökség bihari főesperesi kerületében állt, viszont a püspökség határvonala Mezőszentmiklós és Derecske közt húzódott egyezően a megyehatárral.⁵ Megtaláljuk *Csánki Dezső* munkájában: „Bunyitay szerint Derecske mellett is állt hajdan ily nevű helység.⁶ *Borovszky* Bihar vármegye monográfiájában már mint tényt fogadja el, hogy ugyanaz a község a Kék-Kálló menti, mint a pápai tizedjegyzékben Biharban összeírt Szentmiklós.⁷ Mindezek következménye *Lukinich* tévedése, amikor nagy munkájának térképmellékletén a megyehatár helyes berajzolása mellett a bihari oldalon tünteti fel Szentmiklóst.⁸ *Lukinich* valószínű nem ismerte az e vidéket alaposan ismerő *Zoltai* munkáit, melyekben Szentmiklós, illetve Mezőszentmiklós helyzetét egyértelműen meghatározza.⁹ De nem vette figyelembe *Csánki* idézett munkáját sem, aki Szabolcs megyében Csegeszentmiklós mellett egy másik Szentmiklóst is felvesz. „1463-ban és 1465-ben a mai Földes melletti Szentmiklós pusztája tűnik fel a falvak sorában, a pápai tizedlajstrom csak az utóbbit ismeri.”¹⁰ *Herpay Gábor* a teljes egészében Földes határába olvadt Mezőszentmiklósnak is szentel pár oldalt. E szerint már 1342-ben Sebreth és fia István a birtokosai, különválva a továbbra is a Debreceni család tulajdonában lévő Kék-Kálló menti és később Derecske határába olvadt kis falvaktól.¹¹ *Jakó Zsigmond* még mindig Derecskébe olvadt faluként emlegeti, megjegyezve hogy: „A részek közül csupán Szentmiklóson lehetett valami állandóbb település, mert ennek a neve szerepel később is. (1465: Dl. 16151)”¹² *Mezősi* a török uralom alól felszabadult Bihar megyét ismerteti. Mezőszentmiklós nem fordul elő a feldolgozás alapját szolgáló összeírásban, de nincs az összeírásból kimaradt és *Mezősi* által ismertett puszták helyek között sem.¹³ Ez azért érdekes, mert *Mezősi* az egykor kétségtelenül lakott helyeket első okleveles előfordulásuk évszámával röviden ismerteti, Mezőszentmiklós pedig az 1692-es összeírást tíz évvel megelőzően még kétségtelenül lakott volt. *Györffy György* az Árpád-kori Biharban csak Füzesteleket 1311 és Szentlőrincet 1273 ismeri a Kék-Kálló menti

5 *Bunyitay Vince*: A várad püspökség története (Nagyvárad, 1884) III. 311.

6 *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában (Bp. 1890) I. 624.

7 *Borovszky Samu* (szerk.): Bihar vármegye és Nagyvárad (Bp. 1901) 68. „Ugyancsak e község közelében, a Kék-Kálló vize mellett, állott hajdan Szent-Miklós egyházas község, mely 1335-ben a pápai tizedlajstromban is szerepel.”

8 *Lukinich Imre*: Erdély területi változásai a török hódítás korában (Bp. 1918) Térképmellékletek: Bihar megye a XIV. század második felében.

9 *Zoltai Lajos*: Debrecen és vidékének urai az Árpád-kor végén és az Anjou-korban, Debreceni Képes Kalendárium 1905. 50. „1311-ben kapta . . . Bihar vármegyében pedig Szentmiklóst (ma Földeshez tartozik) Szentlőrincet és Füzestelket.” *Zoltai Lajos*: Birtokos nemes urak és jobbágy népesség Debrecen város és Hajdú vármegye területén a XVI. század második felében. Debreceni Képes Kalendárium 1908. 101. „Mezőszentmiklós, Földes és Derecske közt feküdt. . . Ma — mint puszták — Földeshez tartozik.”

10 *Csánki* i. m. 526.

11 *Herpay Gábor*: Földes község története (Debrecen, 1936) 244—256. — Anjoukori okmánytár IV. 226—232. Az egri káptalan jelentése I. Károly királyhoz 1342. május 31.

12 *Jakó Zsigmond*: Bihar megye a török pusztítás előtt (Bp. 1940) 232. „A közben Szentmiklós, Szentlőrinc, Füzestelek és Peleuka Kékkálló melletti pusztákkal gyarapodott falut Rafain bán halála után a Debreceni család birtokolta.”

13 *Mezősi Károly*: Bihar vármegye a török uralom megszűnése idejében (1692) Bp. 1943.

falvaink közül, míg Szentmiklóst Szabolcsba utalja.¹⁴ *Szendrey István* Derecskével foglalkozó tanulmánya szintén érinti Szentmiklós hovatartozásának a kérdését. Állásfoglalása ellentmondásos; annak ellenére, hogy *Zoltaira* és *Györffy* is hivatkozik, azt írja: „Az irodalom mind az 5 települést Derecske határába olvadt birtokként kezeli, mi is. . . Szentmiklós végül is Földes határába olvadt, de egy része — ha csekély is — valószínűleg a derecskeieké maradt.”¹⁵ Téved abban is, hogy Szentmiklós a török hódoltság előtt pusztult el, ez mint látni fogjuk csak a török uralom végén történt meg. Nem lehetetlen, ismerve a középkorban egy-egy falu hovatartozását illető ingadozásokat, hogy *Bunyitaynak* a pápai tizedjegyzékből vett adata is erre a Földes melletti Szentmiklósról vonatkozik, de a továbbiakban az egri egyházmegyében írták össze és így nem Biharban, hanem Szabolcsban kell megtalálnunk. Jellemző később a török megszállás alatti bizonytalanságra, amikor pedig már nem egyes birtokosok illetősége befolyásolta egy-egy falu hovatartozását, hogy Mezőszentmiklós különböző adatok szerint: 1571: Bihar, 1589: Szabolcs, 1632: Békés és 1648: Szabolcs vármegye része.¹⁶ A török időköt megelőző és az azt követő források, ellentétben az irodalom egy részével, Szabolcs vármegyéhez tartozónak vallják.¹⁷ A Szentmiklós és Derecske közti határt mindig pontosan nyilvántartották, ezt bizonyítja többek között az 1768. évi határjárás, mikor Derecskéről Mártha György bírósági írást írt és Király István jegyző, Földesről Domokos Ferenc hadnagy és mások vettek részt, akik az egész határt végigjárták Szentmiklós és Derecske között, találva és megújítva 101 igaz régi határdombot.¹⁸

Az egykori Mezőszentmiklós falu területe ma teljes egészében a jelenleg Hajdú-Bihar megyei Földes községhez tartozik. A terület önállóságának megszűnése 1850-ben Földes adóközséghez való csatolással kezdődött.¹⁹ Majd 1871-ben fejeződött be, amikor az 1871. XVIII. tc. alapján jogilag is Földeshez csatolták, mivel a törvénycikk kimondja: „Minden területnek valamely községhez kell tartoznia. A terület azon községhez tartozik, amelyhez eddig is tartozott, vagy amelynél eddig az államadókat fizette.”²⁰ 1876. augusztus 31-ig Földessel együtt a Nagysárrét északi széléig lenyúló Szabolcs vármegye része volt, kivéve az ab-

14 *Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza (Bp. 1963) 670.

15 *Szendrey István*: Derecske a hajdúk letelepítéséig. Hajdú-Bihar megyei Levéltár Évkönyve II. (Debrecen, 1975) 6.

16 *Lukinich* i. m. 134, 386, 339 és 386. Ezeket az adatokat, csak kellő körültekintéssel lehet felhasználni. Például az 1571-es defter nem utal a magyar területi beosztásra.

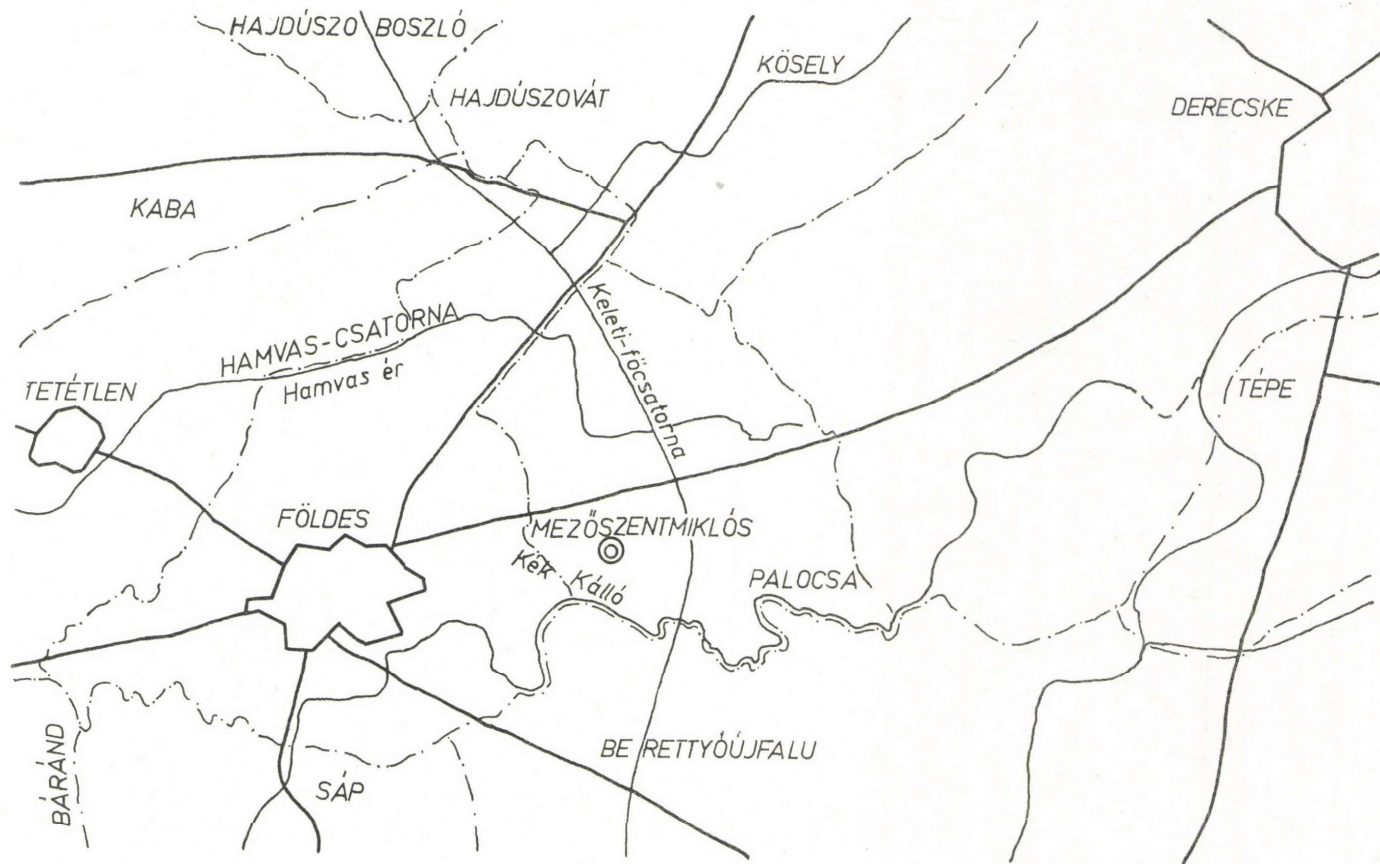
17 *Hajdú-Bihar megyei Levéltár*. Földes község iratai: V. 625./a. Feudáliskori iratok 1537—1844.

18 Lásd 17. jegyzet: 1. Protocollum seu iuris consvetudinarii copax corpus . . . oppidi Földes 1704.-kb. 1786. 101.

19 *Hajdú-Bihar megyei Levéltár*. Kataszteri iratok: VI. 127/y. Földes község 2. Határleírása Földes adóközségnek 1850. szeptember 22. „A Földesi határ szomszédos Tetétlen, Báránd, Sáp Helységekkel a B újfalu adóközséghez tartozó kis és nagy andaházi s Szent Kozmai pusztákkal s Derecske Szováth községekkel. Körüljárása megkezdett a tetétleni határ délnyugati szegleténél, vagy is azon pontnál, hová a Földesi határnak Kiss pusztá nevezetű része, a véle összekapcsolt Szentmiklósi pusztá északi oldala mellett nyelv alakban hegyesen kirúg . . . 230 lépésnyire van a hármasthatár, mely a Szentmiklósi, Szentkozmai derecskei határok ösze jövetelét jelöli. . . s az utolsónál van a hármasthatár, mely a Szentmiklósi Szováti s Földesi határok ösze jövetelét jelöli.”

20 *Magyar Törvénytár* 1869—1871 évi törvénycikkek (Bp. 1896) 282. 1871. XVIII. tc. 20—21. §. — *Magyar Törvénytár* 1884—1886. évi törvénycikkek (Bp. 1897) 405. 1886. XXII. tc. A községekről. 148. §. Azon önálló pusztákra és önálló havasokra vonatkozólag melyekre nézve az 1871. XVIII. tc. 20. és 21. §-ai rendeleteinek elég tételt . . .”

MEZŐSZENTMIKLÓS KÖRNYÉKE

szolutizmus néhány évét, amikor Észak-Bihar vármegyébe osztották be. Ekkor került át Hajdú megyébe.²¹

„Nevét középkori szokás szerint egyháza védszentjéről vette, mely Szent Miklós tiszteletére volt szentelve.” írja *Bunyitay*.²² Lényegében hasonló véleményt találunk *Pesty* kéziratok gyűjteményében: „A név nyilván azt mutatja, hogy eredetileg itt keleti kereszténynek lakván, akkor kapta Miklós Görög szent-től a nevét, mit igazol az, hogy szomszédságában azonnal ott van Szentkozma, nem messzire Szentmárton.”²³

Mint láttuk, Szentmiklós nem maradt a Debreceni család kezében, így nem volt lehetőség arra, hogy sorsa a többi Kék-Kálló menti községekhez hasonlóan Derecskéhez kapcsolja, erre esetleg a több mint háromszáz évvel későbbi részleges elzálogosítás adott lehetőséget, de a földesiek a harminckilenc éves zálogbirtoklás után ezt a területet is maradéktalanul kiváltották a derecskei hajdúktól.

1416-ban már az egyes tagjaiban Szentmiklósinak nevezett Földesi család a birtokosa Mezőszentmiklósnak, mint szomszédbirtokosok szerepelnek a váradi káptalan által Pércsi Mike fiainak és másoknak birtokhatárát megállapító jegyzőkönyvben Szentmiklósról Szentmiklósi András és Szaniszló.²⁴ 1441. augusztus 1-én adományozza I. Ulászló Tetétlent a Földesi családnak és vérrokonainak, köztük Szentmiklósi Szaniszlónak.²⁵ A Földesi család birtokában levő Szentmiklóst 1463-ban és 1464-ben Tarkói Rikalf Simon, Rozgonyi János, Báthori András és Losonczy Dezső László szentkozmai és újfalusi jobbágyaikkal megtámadják. Földesi Márton körösszegi várnagy és testvérei panaszolják, hogy szentmiklósi birtokáról az összes szénát elvitték és Palocsa nevű rétvüket, valamint Szombatteleke nevű pusztájuk egy részét hatalmasul bitorolják.²⁶ Még 1464-ben történt valami, ami a Földesi család romlásához vezetett. Földesi Nagy Szaniszló fia Benedek, Földesi Nagy Imre és Földesi Nagy Tamás megtámadták a földesi határban Tóth Tamás és Sági Fülöp sági nemeseket és rövid harc után megölték őket. Mátyás király a gyilkosokat fej- és jószágvesztésre ítélte.²⁷ Mátyás király 1465. június 23. kelt adománylevelében Parlagi György, Bajomi István és Esztári Jánosnak adományozta az elkobzott jószágokat: Szabolcsban Földes, Szentmiklós és Sáp, Biharban pedig Szántó község.²⁸ Ezután a kisebb területre szorult Földesi, vagy Földesi Nagy család mellett, az újabb birtokosok leányági leszármazói révén is egyre több család jut birtokhoz, mind Földesen, mind Szentmiklóson, azonban amíg Földes fokozatosan kisenemesi, úgynevezett kuriális községgé alakul, addig Mezőszentmiklós végső kipusztulásáig jobbágy község marad.²⁹ Mindkét faluban, illetve a későbbi Szentmiklós pusztán egy-két kivétellel

21 *Magyar Törvények 1876—1880. évi törvéncikkek* (Bp. 1911) 130. XXXIII. tc. Némi törvényhatóság területének szabályozásáról és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről. 1. §. 20. Hajdú megye Székhelye Debrecen 25. §. Jelen törvény kihirdetése után azonnal életbe lép, de végrehajtása módozatainak, s az erre szükséges időnek meghatározásával, valamint általában az ezen célból szükséges utasítások kiadásával a belügyminiszter, . . . bíztatik meg. 1877. I. tc. 2. §. 19. Hajdú megye területéről. — vö. *Varga Geiza*: Hajdúmegye leírása. 105., lásd Tisza Kálmán belügyminiszter 1876. aug. 17. levelét, melyben a hó végével felmenti a Hajdú Kerület utolsó főkapitányát.

22 *Bunyitay* i. m. 311.

23 *Pesty* i. m. 101.

24 *Herpay* i. m. 8. — *Makay Dezső*: A mikepércsi Pérchy család Turul. 1887. évf. 125.

25 *Baán* i. m. 198. — *Herpay* i. m. 8.

26 *Baán* i. m. 198.

27 és 28. *Herpay* i. m. 9. — *Baán* i. m. 199.

29 Szentmiklós egyik határrésze a Dézmaszéri is a jobbágyi szolgáltatások emlékét idézi. *Pesty* i. m. 101.

ugyanazok a családok voltak a birtokosok még a XIX. században is.³⁰ Így a két terület sorsa végül is egybefonódott.

1489-ben már Szabolcs vármegye ítélszéke előtt perlekedik a Földesen lakó Gelei Lőrinc és Harangi György a bájomi uradalom tisztartója, az utóbbi hatalmaskodása miatt, ami végül is még az év június 1-én kiegyezéssel végződött.³¹ 1516-ban már a földesi nemesek követtek el hatalmaskodást a Harangiakkal szemben, emiatt a Váradi Káptalan által, királyi rendeletre a törvényszék elé idézettek között találjuk Cseli Mihályt és Tamást.³² Cseli János, aki a Gelei családba házasodott, 1549-ben kap királyi donációt I. Ferdinándtól Szentmiklóson 12 telekre.³³

Szabolcs vármegye 1549. évi dikális összeírásában Szentmiklós 43 portával rendelkezett, birtokosok szerinti megoszlása: Harangi János 8, Marton Péter 3, Parlaghi György 22, Peterdi Mihály 10 és Szentmiklósi Kelemen 0 telekkel. Adómentes volt 4 bíró, 19 zsellér és 1 pásztor, valamint 1 új és 1 leégett ház. Lakossága *Zoltai* szerint 540—670 fő.³⁴ Mezőszentmiklós területe a falu elpusztulása óta, Földeshez csatolásáig változatlan maradt, valószínű előbb sem voltak lényegesebb eltérések határvonalában,³⁵ így bátran vehetjük az 1858-as kataszteri felméréskor 4228 holdban megállapított mezőszentmiklósi területet 1549-ben is a község határának.³⁶ Az 1549-ben, tehát közvetlen a török pusztítást megelőzően, feltehetően még teljes portaszámmal írták össze, így ha a 43 portát, közeputat választva, másodosztályúnak vesszük 30 hold szántóföldet számítva egy portára,³⁷ körülbelül 1300 holdra tehetjük Szentmiklós szántóterületét, ami a mai viszonyokat tekintve reálisnak hat, mert a múlt század második felében elvégzett vízszabályozás után is még e terület közel egyharmada szántóként nem hasznosítható; elsősorban a Hamvasér mentén és a Kék-Kálló mellett elterülő legelők, ahol a falu egykori templomának alapjait takaró Telekhalom is fekszik.³⁸ Ezek szerint Cseli János donációba kapott birtoka a szántóföld több mint egynegyedét öleli fel.

Szolnok eleste után 1552-től már ez a terület is fokozatosan török hódoltság alá jutott. Az 1554-ben török által elpusztított Derecske sorsát a szomszédok sem

30 *Szabolcs-Szatmár megyei Levéltár. Összeírások: Acta Fasc. 9. No. 633—636. Possessio in. Proc. Nadudvar. Tabella Primo Possessionis Földes Fasc. 9. No. 634. 1793. acclus 2. Nadudvari Processusshoz tartozó Puszták Lajstroma fasc. 9. N. 634. 1793 acclus 2. P. Sz. Miklos. — Fényes Elek: Magyarországnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja ... (Pest, 1839) IV. 232. és 236.*

31 *Herpay* i. m. 11.

32 *Herpay* i. m. 11.

33 *Herpay* i. m. 244. Ez az irat ma már nem található a Karacs családnál, a nagyváradi levéltárban viszont nem volt lehetőség a káptalani iratok tanulmányozására.

34 *Zoltai* i. m. Debreceni Képes Kalendárium 1908. évf. 112. old.

35 *Karacs Zsigmond: Balásházy János Földesen, Honismeret 1977. 6. sz.* „A község határa Balásházy idejében két eléggé elkülöníthető részre oszlott, a valóságos földesi és a szentmiklósi pusztára.” — *Balásházy János: A tagosztályban való zavarok tisztába hozataláról ... (Pest, 1857) 67.* „Földes curiális helységének ahol ezeket írom kb 12000 holdú határa van, fele valóságos földesi, másik fele a tőszomszédságában levő sztmiklósi pta.”

36 *Hajdú-Bihar megyei Levéltár. Kataszteri iratok: VI. 127/y. Földes község 4. Kataszteri felvételek (Térképek) 1858. a. Croquis b. Összesítés.*

37 *Fényes* i. m. IV. 217. Szabolcs vármegye. „Egész jobbágytelkes gazda bír itt első osztályban 28, másodikban 30, harmadikban 32 hold szántóföldet.”

38 *Pesty* i. m. 101. „Telek melly volt a község helye hol az udvarok, sőt szárazmalomok helyei is tisztán felvehető, a templom alapjából pedig maig is téglákat áshatni.” A földesi adatokat közlő lap kelte 1864. április 29.

kerülték el.³⁹ Ez meglátszik a lakosság számának a lecsökkenésén. 1555-ben a behódolt Szentmiklóson csak 3 portát irtak össze a dikatorok.⁴⁰ Az 1572-es török fejadó defter szerint 35 ház és egy templom van a községben.⁴¹ Elég volt egy kőbor török csapat, hogy a falvak tucatjai lángok martalékául essenek, ha nem sikerült elég gyorsan és maradéktalanul kielégíteni a martalócok igényeit. Mégis a falvak egy része újra és újra felépült, akik túléltek a pusztulást ragaszkodtak lakóhelyükhöz. Ezt példázza Mezőszentmiklós török uralom alatti élete is, 1583-ban Paksi János kap donációt az elpusztult falu egy részére Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemtől.⁴² 1594-ben messze vidékkel együtt Mezőszentmiklós is a krimi tatárok pusztításának áldozata, 1596-ban a mezőkeresztesi csata idején ismét teljesen elpusztítják a törökök, de hamarosan felépül, mert 1598-ban már 26 háza van.⁴³ Az ugyanez évben újult erővel megindult háború Biharban és Szabolcs megye déli részében a falvak nagyobb részének kipusztulását eredményezte, ezen a részen a dikatorok az adószedést meg sem kísérelték.⁴⁴ Az 1620 után újra települő községben 1629. június 9. adományoz egy telket a református egyháznak lelkeszlak céljára Parlagi Albert földesúr.⁴⁵

A Földesről elmenekült lakosok birtokait az ott maradottak szerzik meg. 1595-ben Harangi János özvegye nemesi kúriáját a hozzátartozó szántófölddel, réttel, erdővel, vízzel, halászóhellyel, szőlővel és malmával együtt 75 magyar forintért adja el Nagy Barnabásnak és Cseli Mihálynak,⁴⁶ később Földesi László karászi lakos pert indít Cseli Mihály és Nagy János földesi lakosok ellen a birtok visszaszerzéséért, amit elvesztve 1616-ban végleg abbahagy.⁴⁷ 1636-ban ismét pereskednek a Harangi kúriáért és birtokért Cseffy János, Nagy Gergely és János, a Cseli István, Mihály és Gergely testvérekkel, melyben úgy egyeznek meg, hogy a Dobozi Mihály által lakott részt 32 forintért átengedik a Cselieknek.⁴⁸ 1653-ban Földesen és Szentmiklóson fekvő, már előbb elfoglalt Cseffy András birtokait engedik át az örökösök 150 forintért a Cseli családnak.⁴⁹

A Cseli familia a XVIII-ik században jelentős helyet foglalt el Földes birtokosai sorában. Cseli Mihály még 1606-ban részt vesz a szoboszlai lovashajdúk birtokba iktatásán. „... a fejedelmi tanácsból pedig sápi Széki Mihály, földesi Sápi Benedek, Földesi Balázs és Czelli Mihály csatlakoztak. Ezeknek a jelenlétében a beiktatás ellenmondás nélkül meg is történt.”⁵⁰ A mezőszentmiklósi jószág

39 *Borovszky* i. m. 495. „1554-ben a török is beleszólt a küzdelembe. A szolnoki bég szeptember közepén elpusztította Derecskét, mire viszonzásul Zaberdjei meg a Szolnokkal szomszédos Kengyel rácz várost bevette s az elfogottakért a derecskeieket kicserélte.”

40 *Lukinich* i. m. 74. — *Herpay* i. m. 17.

41 *Velics Antal*: Magyarországi török kincstári defterek (Bp. 1886) I. 224. 60. Falu: Mező-Szentmiklós. Mikó Bálint, Bernik Pál, Szabó K. Ács János, Rud Pál, Győr Balázs, Ják Mihály, Éliás Máté, Ják Tamás, Varga János, Rózsa Gergely, Borocska László, Pál diák, Barzó János, Pósa Benedek, Bánó Gergely, Dankos Jakab, Dankos Mihály, Nagy Gergely, Sárándi Demeter, Nagy György, Bán Pál, Balog Ferenc, Ábrám Miklós, Konyári András, Gyákin István, Szilágyi István, Botok István, Rózsa Miklós, Dankó Borbás, Mókus Lőrinc, Ács Balázs, Gardos Benedek, Danka Mihály, Korkon Mihály, 35 ház, templom.

42 Lásd 33. jegyzet.

43 *Zoltai* i. m. Debreceni Képes Kalendárium 1908. évf. 104, 108. — *Herpay* i. m. 244.

44 *Lukinich* i. m. 386.

45 *Herpay* i. m. 244.

46 *Baán* i. m. 202.

47 Lásd 46. jegyzet. — *Herpay* i. m. 50.

48 és 49. *Herpay* i. m. 50.

50 *Boldisár Kálmán*: A szoboszlai lovas hajdúk címeres nemeslevele 1606-ból. Turul XXIV. évf. 121. — lásd még *u. ó.*: Hajdúszoboszló lovas hadi népe. (Debrecen, 1907)

nagyságát ismerjük, a földesi határban levő területét pontos adatok hiányában meghatároznom nem sikerült. Erre a Karacs család 1799-ik évi „Generális” osztálylevele ad némi támpontot, kik a Bíró és Kemecsei családokkal együtt a Cseliek leányági örökösei Földesen.⁵¹ „... az ősi Józság pedig vagyon Földes Hejségében telkek, és Szántó Földek, a Földesi és Szemiklói határon... a belső Curiális négy darabból álló Telkeik u. m. a kin most Öreg Karacs Pál Sándor és Pál Fiaikkal laknak rajta és Kováts Péter és Bálint és Karaťs János és Jakab és idősb Domokos Mihály laknak rajta.”⁵² Földesen a nemesetek tartozéka 40 hold szántó körül lehetett, mint a Cseliek alább ismertetett újabb 1658-as birtokszerzéséből kiderül.

Cseli István, Mihály és Gergely testvérek 1657. június 13-án zálogba adják az 1549-ben királyi donációként kapott „... a mi Mező Szent Miklósi Józszágunkat és Portiónkat, mely Mező Szent Miklós Zabols Vármegyében Vagyon, mely megh Specifikált Faluban vagyon szám szerint Tizenkét Ház Telekünk”, minden hozzátartozó részekkel és haszonvételekkel, harmint esztendei időtartamra a Bihar vármegyében levő derecskei hajdúknak, közönségesen az egész városnak, ezer magyar forintért. Meghatározott feltételekkel, mely szerint harminc év eltelte előtt ki nem válthatják, viszont harminc év után a derecskei hajdúk kötelesek kiadni a kezükből, viszont ha a Cseliek, illetve örököseik nem fizetnének, úgy végrehajtást tétethessenek Magyarországon bármely részén feltalálható birtokukon ezer magyar forint erejéig. A zálogba adás indokaként a Földesen lakó Cseliek hivatkoznak bizonyos és kiváltképpen való okokra, és arra, hogy mi más hasznosabb jószágot akarunk magunknak venni és szerezni.⁵³ Azt, hogy a derecskei hajdúknak adták zálogba a mezőszentmiklósi birtokot, a szomszédságon kívül más körülmények is befolyásolták. Földes ebben az időben Szabolcs vármegye részeként Erdélyhez tartozott, de a törökök is hódoltatták.⁵⁴ Mivel nemesek lakta község, mentes a katonai beszállásolástól, erre nézve többször kap védlevelet a kóborló katonák ellen, az erdélyi fejedelemtől és a szomszédos hajdúkapitányoktól. Ezeket erősíti Gyulai Ferenc váradi várkapitány 1657. szeptember 20-i parancsa is, mely az összes hajdúkapitányokat kötelezi — köztük Fekete Mihály szoboszlai és Kemecsei János derecskei hajdúkapitány — „hogy Földes Községet és nemeseit minden kóborló és rabló katonák ellen fej- és jószágvesztés terhe alatt megvédelmezzék.”⁵⁵ Tehát az egymásra utaltság is szerepet játszott, valamint az a jelentős körülmény, hogy Kemecsei János derecskei hajdúkapitány valamilyen rokonságban állhatott a Cseliekkal. 1686-ban Cselei Zsuzsanna özvegy Kemecsei Mihályné, özvegy Gulácsi Gábornéval 13 parlagi telket zálogosít el Debrecennek.⁵⁶ A Kemecsei család mint leányági Cseli örökös éppen az 1657-ben elzálogosított mezőszentmiklósi birtokért folytat pert 1806-ban, a Bíró és Karacs családdal együtt. A Cseliek a kapott pénzből, 200 forintért már 1658-ban zálogba veszik a Parlagi család földesi birtokához tartozó Képhát nevű földet két pusztá nemesi kúriával és a hozzátartozó 80 hold földdel együtt.⁵⁷

51 Lásd a mellékletben közölt 1806. évi peres iratot. Az eredeti a Karacs család tulajdonában.

52 Az 1799. december 14-én kelt tizenkét oldalas osztálylevél a Karacs család tulajdonában.

53 A Cseli család zálogszerződése a derecskei hajdú vitézekkel. A mellékletben közölve. A Karacs család tulajdonában. *Szendrey* i. m. 6. Mint a záloglevélből kiderül a Cseli család Földesen lakott, *Szendrey* tévesen helyezi lakhelyüket az oklevél kelte után Újfehértóra.

54 *Lukinich* i. m. 315. „Szatmár és Szabolcsmegye a linzi béke értelmében továbbra is erdélyi joghatóság alatt maradt;” 386. old. „1648-ban kifejezetten hódoltsági községek: Eslár, Lök, ..., Tetétlen, Szentmiklós;”

55 *Herpay* i. m. 46.

56 *Zoltai Lajos*: Debrecen határának kialakulása és birtokainak megszerzése, Debreceni Képes Kalendárium 1917. évf. 107.

57 *Herpay* i. m. 50.

A derecskei hajdúk azonban nem sokáig élvezhették az új zálogos jószágot, mert II. Rákóczi György újbóli fejedelemsé válassztása miatt a török bosszúlovag hadjáratot indított. 1658. szeptember 21-én a tatárság átkelt a Berettyón és Derecskét is felégette.⁵⁸ Lakosainak egyrésze a nagy hajdú városokba menekült, ahonnan még 1631. június 23-án kelt adománylevelével telepítette őket I. Rákóczi György.⁵⁹ Ott sem maradhattak azonban sokáig nyugalomban, mert Szejdi basa 1660. április 28-án először Kabát és Szoboszlót dúlja fel, a férfiakat kard-élre hányva, a nőket, gyermekeket rabszíjra fűzve, majd végig pusztítja az egész Hajdúságot.⁶⁰ Ez a szomorú história még ugyanez év augusztus 27-én Várad török uralom alá jutásával végződött.⁶¹ Derecske hajdú lakossága az ezt követő három vérzivataros évtizedben nagyon megfogyatkozott. 1692-ben a török uralom alól való felszabadulás után, már csak öt hajdút és 27 jobbágy családot találunk itt az összeírók, 3 tépei és 4 komádi menekült családdal.⁶² A török Várad visszafoglalása után (1692. június 5.) ismét dúlta Derecskét,⁶³ míg utoljára 1693. október 17—18-án pusztították el teljesen.⁶⁴ Ezután vidékünkéről végképp kitarodott, maga után kihalt vidéket, elpusztított falvakat hagyva. Az általános pusztuláshoz hozzájárult még az 1679 július—szeptemberi döghalál, mely Földes lakóinak több mint a felét pusztította el.⁶⁵ Bizonyára nem kímélte Derecskét és Mezőszentmiklóst sem, mely utóbbi 1684—85-ben végleg elpusztult.⁶⁶ Thököly császáriaktól űzött, törököktől elárult végsőig elkeseredett kurucok 1685 elején szállták meg a vidéket, az ő védelmükre épp úgy nem számolhattak, mint akár az osztrák vagy török csapatokéra sem.⁶⁷ Mezőszentmiklósnak valószínű a kuruc csapatok garázdálkodása jelentette az utolsó, életben maradáshoz szükséges lehetőség elpusztulását, mert 1685. november 27-én már az egyházmegye rendelkezik, hogy a lakossággal együtt elmenekült lelkészek a járandóságát kötelesek megadni.⁶⁸ A Caraffa-féle 1686-ban kivetett 80 forintos hadisarcot már a földesiek vették meg, két év múlva Parlagi György kötelezi magát, hogy a rá, eső hányadot, 40 forintot megfizeti, s ha meg nem tenné, egész mezőszentmiklósi birtokát elfoglalhatják a földesiek.⁶⁹ Még ugyanez évben 1688-ban a megszűnt szentmiklósi egyház javait hatósági személyek veszik át.⁷⁰

A Szentmiklós felét kitevő Parlagi birtok, vagy legalább egy része a leányági örökös Budaháziaké maradt, Budaházi Dániel 1768-ban cseréli el a Bikazugban levő birtokát, a Derecskei útra dülő földért, melyet azóta Budaházának is neveznek.⁷¹

A Cseli családnak a török uralom végén már csak leányági leszármazói él-

58 *Borovszky* i. m. 513.

59 *Dankó Imre*: A körösköz-bihari hajdúság (Gyula, 1959) 40.

60 *H. Fekete Péter*: Hajdúszoboszló és a hajdúság pusztulása 1660-ban (Hajdúböszörmény, 1960) 18.

61 *Horváth Jenő*: Várad Freskó, Nagyvárad története (Bp. é. n.) 88. „... augusztus 27-én a várat rommá lőtték. Ezrével feküdtek körötte a török katonák, mikor a bástyák tetején megjelent a fehér lobogó.” — *Borovszky* i. m. 516.

62 *Mezősi* i. m. 76—78. 1692-ben Derecskén élt hajdú lakosok: Gabey György, Fazekas István, Ördös János, Tott István és Szalonta István.

63 *Borovszky* i. m. 522.

64 *Dankó* i. m. 40.

65 *Rápóti Pap Mihály kéziratos naplója*. Debreceni Református Kollégium Anyakönyvtára R. 540.

66 *Herpay* i. m. 255.

67 *Borovszky* i. m. 520. „Tököly kurucok már 1685. év elején ellepték Várad vidékét és a Berettyó mellékét. A lakosság nem fogadta őket szívesen, sőt Berettyó-Újfalu ellenállott, de legyőzött.” — vö. Thököly Imre gróf levelei, sajtó alá rendezte *Deák Farkas* (Bp. 1882)

68 *Herpay* i. m. 255.

69 *Herpay* i. m. 59—60. és 245.

70 *Herpay* i. m. 255.

71 *Herpay* i. m. 248. — *Karacs Zsigmond*: Földes község helynevei II. Külterület (kézirat a szerzőnél).

nek Földesen: Gálos Gergely fia Péter és Karacs Pál.⁷² A viszonyok rendeződése után 1696-ban került sor a zálogos Cseli jószág kiváltására. Az hogy a kiváltás a szerződésben és a törvényes kiváltási határidőn túl történt, több körülményre vezethető vissza. Az eredeti határidő betartását a háborús viszonyok nem tették lehetővé, ez mindkét felet sújtotta. A török kitakarodása után a földesiek Földes határára kívüli birtokai a neoquistica commissio működésének estek áldozatul. Az ennek ellenére meglehetősen anyagi körülményekkel rendelkező földesi nemesek a megszerezhetőnek vélt szomszédos birtokokkal próbálkoztak. A szintén elpusztult Tetétlen esetében ez nem sikerült,⁷³ viszont Mezőszentmiklóson már többen birtokoltak kisebb-nagyobb területet, ezen kívül a Caraffa féle hadisarc kifizetése arra ösztönözte őket, hogy a terület minél nagyobb részét megszerezzék. A derecskei hajdú családok szerényebb körülményeik⁷⁴ miatt sem tudhatták a hadisarc rájuk eső részét megfizetni, a kiváltás esetén viszont tetemes összeghez juthattak és mivel ekkor még elegendő területtel is rendelkeztek — nem sejtették a hat évvel későbbi Eszterházy herceg javára történő adományozást — így könnyen lemondtak a zálogos jószágról,⁷⁵ a földesiek pedig kapva kaptak rajta. Az örökösöknek valószínű nem volt elég pénzük, vagy más célra fordították, mert amint láttuk Kemecseiné épp 10 évvel előbb ad újabb birtokot zálogba, Karacs Pál pedig 1693. július 25-én adja árendába királyi kisebb haszonvételi jogait — kocsmáját és mézszárszékét — a földesi nemes tanácsnak és kommunitásnak, egyelőre három évre és nem is csekély összegért. Végül is Gálos Péter beleegyezésével váltották ki a Domokos, Jenei, Karacs, Kemény, Nagy (Földesi), Pércsi és Török családok tagjai, részt ígérve Gálos Péternek is a kiváltott birtokból, de amikor már a kezükben volt, semmit sem adtak, mivel nem volt benne pénze. Az új birtokosoknak is csak 600 forintja volt benne, a további 400-at a község pénztárából fizették ki,⁷⁶ annak ellenére, hogy például csak Karacs Pálnak a regálék bérbeadásából volt 130 forint évi jövedelme.⁷⁷

A földesiek nem elégedtek meg a Cseli birtok megszerzésével, szemet vetettek a Parlagiak jószágára is, mire Parlagi László maga és a rokonai részére 1729-ben nádori adománylevelet kért az egész Mező, vagy Kisszentmiklós pusztabirtokra. A december 16-i birtokbaiktatáson ellent mondott a báró Bánffyak nevében Boross László, a Nagy család nevében Nagy János, a Cseli család örökösei Karacs János és György, végül Földes község közönsége és nemesei nevében többek között Boldogh Ferenc bíró.⁷⁸

1736-ban az egykori Cseli birtokot kiváltó birtokosokat felszólíttatja a földesi birtokosok egy csoportja, hogy fizessék vissza a 400 forintot, vagy osszák szét a birtokot, mire azt a választ kapják: ha igazolják, hogy ők fizettek, hajlandók őket kielégíteni, de a negyven év óta beköltözötteket nem ismerik el szer-

72 Inkvizíció Tasnádi Erzsébet leszármazásáról, lásd a mellékletben. A Karacs család tulajdonában.

73 *Herpay* i. m. 141. és 246—7.

74 *Mezősi* i. m. 77. Az összeírás adatai szerint az öt hajdú család Derecske legszegényebb rétegéhez tartozott, csak kettőnek volt 2-2 ökre. Közlebbi adatok hiányában azt nem tudtam megállapítani, hogy az öt, esetleg több hajdú család, vagy pedig a község egyetemlegesen hasznosította-e a zálogváltásból befolyt ezer forintot.

75 Eszterházy Pál herceg 1702. március 14-én még zálogbirtokul kapta a derecskei uradalmat, melyre csak 43 év múlva szerzett örökjogot a családja. — vö. *Szendrey István*: Egy alföldi uradalom a török hódoltság után (Bp. 1968)

76 *Herpay* i. m. 251. old.

77 A Földesi Tanátstul és Communitastul adódott Contractusnak párja Karacs Pál Urnak. A Karacs család tulajdonában. — Karacs Pál a zálogbirtok kiváltásában való érdektelenségét látszik magyarázni a földesi I. jegyzőkönyvben (*Hajdú-B. Ltár.* V. 625/a.l. Protocollum seu iuris consvetudinarii copax sorpus) található adat, mely szerint úgy megragudott a földesiekre (az okára a bejegyzés nem tér ki), hogy nem kívánja a községet többször látni.

78 *Herpay* i. m. 248.

zótársul.⁷⁹ Karacs János mindenesetre több 65 éven felüli tanú vallomásával megerősített jegyzőkönyvet készített, a Cseli család Szentmiklósi birtokváltásának körülményeiről.⁸⁰ Pedig már a kezében volt egy jegyzőkönyv, amit atyja Karacs Pál készíttetett a Cseliekkal való vérségi összeköttetésről és birtokaikról, 1721-ben.⁸¹ 1754-ben most már a földesiek kérnek nádori donációt az egész szentmiklósi puztára, Nagy Gergely, János és Mihály, Domokos István és János, Kőrösi György, Pércsi Mátyás és György, Török János és Thuri Gergely neve alatt. A beiktatás most sem végződött simán, a tömeges ellentmondás hatására az érdekeltek 1755-ben nyilatkozatot adtak ki, mely szerint az összes Szentmiklóson birtokos földesi lakos érdekében és háboríthatatlanságáért kérték a nádori donációt.⁸²

A Cseli család örökösei Bíró Sándor, Kemetsei Mihály és Karacs Sándor, mivel az egész szentmiklósi Cseli birtokra számot tartottak, nem nyugodtak bele a kialakult helyzetbe, ezért 1806-ban pert indítanak⁸³ az 1754-ben nádori donációt kapott birtokosok utódai, idős Domokos Mihály, idős Török János, Pércsi János és idős Nagy Mihály ellen, kérve a régi állapotba való visszahelyezést. Azonban mivel 1754-ben a szentmiklósi birtokba iktatáskor jogaikat ellentmondással nem biztosították, a pert elvesztették.⁸⁴ Az ósiség eltörléséig Mezőszentmiklóson már nem változtak a birtokviszonyok.⁸⁵

79 *Herpay* i. m. 251.

80 Tanúvallomási jegyzőkönyv a Cseli család birtokáról és örököseiről. Kelt kb. 1740—42. Hiányos. A Karacs család tulajdonában. A mellékletben közölve.

81 Lásd 72. jegyzet. A dátuma helyesen 1721, a Karacs család osztálylevele és a tanúként szereplők adatai alapján.

82 *Herpay* i. m. 249.

83 Nyomtatott irat 1806-ból. A Karacs család tulajdonában. A mellékletben közölve.

84 *Herpay* i. m. 245.

85 Lásd 30. jegyzet.

FÜGGELEK

I.

A földesi Czeli család és a derecskei hajdúk záloglevele

A Szentmiklósi Contractusnak párja.

Copia.

Mi Földes nevű Faluban Zabolcz Varmegyében lakozó Czeli István, Czeli Mihály, Czeli Gergely fel vévén elsőben Terheket fíjainknak, Leányinknak mind azon mostaniaknak mind azután Isten áldásából leendőknak, adjuk emlékezetül ez Levelünkben, hogy mi bizonyos, és kiváltképpen való okokra nézve, és a végre is hogy mi más hasznosabb Jóságot akarván magunknak venni és Szerezni adtuk a mi Mező Szent Miklósi Jóságunkat és Portiónkat, mely Mező Szent Miklós Zabols Varmegyében Vagyon, mely megh Specifikált Faluban vagyon szám szerént Tizenkét Ház Telekünk, azokat Mezejével, Szántó földjeivel, Kaszálló Réttyeivel, halászó Vizeivel, Barom legettető helyeivel, és minden ahoz tartozandó Pertinentiáival, haszna vételével Bihar Varmegyében levő Nemes Deretskey Hajdú Vitézeknek, és közönségesen az egész Városnak Zálogban, Ezer Magyar Forintokban ily Conditiokkal, hogy mi sem mi magunk, sem két ágonlévő Maradékink harmincz Esztendők a ... prasentium Computalván, valámig a Harmincz Esztendők el nem tel(ten)ek a Deretskei Hajdú Várossától és abban lakó Hajdú Vitézektől ki ne (v)álthassuk semmi uton módon (sem) magunk Sem két ágon lévő Maradékunk, Eő Kegyelmekek tartozzanak remittálni, hanem Szabadosan bírhasák a felül meg írtt Számos Esztendőig; fel veszszük az Evictiót az Ország Törvénye szerént magunkra és mind két Ágon lévő Maradékinkra minden Törvény szerént való háborgatók ellen, hogy ha valaki Törvény Szerént a Nemes Deretskei Várostól, és Hajdú Vitézektől elnyerné Pénz nélkül, hogy az Eő Kegyelmekek Pénzét az Ezer Magyar forintokat, Országunkban jó folyó és elkelhető Pénzül nem tenné, tehát é mi Levelünknek erejével akkor időbéli egyik Ispányát és ezen Járás béli Szolga Bíráját cumfibi adjunctis Judicibus, Csak Házokból és Gyűlésből Törvény Székiből a Nemes Zabolcz Varmegyének Deretske Várossa és abban lakozó Nemes Hajdú Vitézek ki hihassák, és minékünk felül meg írtt Czeli Istvánnak, Czeli Mihály és Czeli Gergelynek, és mind két Ágon lévő Maradékinknak Jóságinkból ingóbingó Marháinkból, és minden Jóságunkból az Ezer Magyar forintokról Executiót tétethessenek. Nem használván, és ellenek nem állván Hadnák Ország Gyűlésének, aratásnak, Szüretnek idején, hanem minden Törvény Remediumok, és ellen vetések és fogások Semmit nem használjanak, hanem Ezer Magyar forintokról Executiót is tétethessenek. Ezt is hozzá tévén, ha mindenikönk, és mind két Ágon lévő Maradékinknak Zabolcs Varmegyében Ezer forint erő Javunk és Jóságunk nem találtnék, tehát valahol az egész Magyar Korona alatt avagy az Erdélyi Birodalomban találtnék, tehát a felül meg írtt mód és rend Szerént az Ezer Magyar forintokról Executiót is tétethessenek Eő Kegyelmekek .Végezetre el telvén a Harmincz Esztendők, Isten a kinek azt adja érni, Magunk, mind két ágon lévő maradékink, mindenkor szabadossan ki válthassuk, le tévén az Ezer Magyar forintokat Országunkban akkori jó elkelhető és folyó Pénzül tartozzanak Eő Kegyelmekek is kezkből Városul kibotsatani minden Per-Patvar nélkül. Melyet ha Deretske Városa ki nem akarna(k) magunknak mind ké(t) ág(on) levő Maradékinknak kezekből botsatani, le (t)évé(n) az Ezer Magyar forintokat tehát mi is ezen Levél(ünk)nek erejével, a felül meg írtt mód szerént akkor időbéli Vice Ispányát a Nemes Szabolcs Varmegyének cum sibi adjunctis Judicibus evocalhassuk, és mindjárt a felül meg írtt Jóságunkat magunknak s maradékinknak kezünkbe adhassák, abscissis omnibus Juridicis Remedys, nem használván Semmi Törvényes fogások, a felül meg írtt Törvényes idők is a Jóságunk vissza adásában.

Melynek bizonyosságára adtuk ez mi petsétes cezünk írása alatt költ Levelünket. Nztés Baji István Urunk a Ns Zabolcs Varmegyének Vice Ispánya előtt. Szunyogh István Urunk ezen Nemes Varmegyének egyik Szolga Bírája előtt. Szunyogh Sighmond Ur Juratus Assessora előtt azon Nemes Varmegyének. Datum in Possessione Ujfejtört die 13-a Juny Ao 1657. Coram me Stephano Baji V. Comite Comitatus de Zabolcs m.

pr. Loco O. Sigillo Coram me Stephano Szunyogh Judlium Cottus de Zabolcs m. pr. Loco O. Sigillo Coram me Sigismundus Zunyogh Jurat Assessor Cottus de Zabolcs m. pr. Loco O. Sigillo

Prasens Par cum Sua antiqua Copia perme collatuma, & ni omnibus conforma esse presentibus recognosco Pestini die 19e May 1800. Carolus Benyovszky m. pr. S: Tabula Rea Judrice Jur. Notar. L. S.

II.

Nemes Karats Pálné Tasnádi Ersébet inquisitiója

Nos Infra Scripti Nobiles N: N Judex et Jurati Loci Privilegiati Földesiensis in Inclito Cottu de Szabolts Situati Recognoscimus Presentium per vigorem Quod cum Nos ad Instantiam Nobiles Elisabethee Tasnádi Conthorátis Egregii ac Nobilis Pauli Karats Certos ac fidelignos mox infra. De nominatos Nobiles Loci hujus Specificati Incolas in Praesentiáni Nostri citassemus ac evocassemus; et Secundum Sub inserta Nobis de et Super eo assignata utri paneta firmissio adhibito juramento fideliter examinassemus talem quee sequitar peregrimus Inquisitionem, et Conscripsimus Testium fassiones quarumetiam tenor et Verbalis Continentia Sequitur in hunc modum. Datum Földess Die Nona Mensis Marty Anno Domini 1724 Utrum Deco.

Tudgyaé lattaé a vagy hallottaé a fatens bizonyosson és nyilván? I. mo Hogy ha Nemes Thasnádi Ersébeth Aszszonyak Nemzetes Vitézlő Karats Pál Ur hites Társának édes Anyja Néhai Gálos Ilona és Gálos Péter mind ketten egy testvérek néhai Gálos Gergelynek az Földessi nemes Cseli Familiábólvaló Házastársától Cseli Borbála Aszszonytól Született édes Gyermekek lettenek volna. 2. dó Hogy ha Néhai Nemzetes Vitézlő Földesi Gálos Péter Ur édes Anyja néhai Nemes Cseli Borbála Aszszony itt Földesi Nemes Helységben Lévo örökös Nemesi portióját a Memoria Hominum örökké Szabadosson Usualván úgy ezen felyebb Specificalt Nemes Thasnádi Ersébeth Aszszonyt édes Anyja Néhai Gálos Ilona után igaz vér szerént való és azon Nemes Cseli Familia Jóságában osztályos Atyafinak esmérven minden Contradictio nélkül adott részt nékie azon Jóságból. 3. tio És hogy ha a régiektől is örökké úgy hallotta volna az fatens hogy ezen Thasnádi Ersébeth Aszszony régi igaz vére Cseli familiából való vér volna, az kinek mind itt Földessi Nemes Határon bizonyos Nemesi portiója volt mind pedig Mező Szemmiklósban is igaz régi örökös Possessionatus Nemes emberek voltak, ha mit ezekben tud az fatens tartozik hiti után igazán megmondani.

Testis Imos Gasparus Szeghi Nobilis Annor Circit 82. Jurat examinatus fatetur ad I. mum Ez fatens az Utrumban Specificalt Tasnádi Ersébeth Aszszony édes Annyát Néhai Gálos ilona aszszonyt nem esmérte de azon Gálos Pétert mind magát mind pedig az édes Attyát Néhai Gálos Gergelyt jól esmérte, és nyilván tudja hogy azon Gálos Gergelynek felesége volt Cseli Borbála Aszszony az mely Cseli Borbála Aszszony és Földessi Néhai Cseli István Cseli Gergely és Cseli Mihály mind az Négyen egy testvérek voltak, és azt is tudja nyilván hogy az meg nevezett néhai Gálos Péter ugyan azon Cseli Borbála Aszszonytul Született édes gyermeke volt Gálos Gergelynek. ad 2dum Azt is nyilván valya ez fatens hogy hogy bizonyosson tudgya hogy néhai Földessi Gálos Péter Ur mind maga mind pedig az édes Attya Néhai Gálos Gergely úr örökké a memoria Hominum Szabadosson bírták és éltek azon Cseli Borbála Aszszony portióját, és azt is hogy igaz vérszerint való Attya fíjának esmérven Néhai Gálos Péter Ur az Utrumban meg Nevezett Thasnádi Ersébeth Aszszonyt, úgy adott részt nékie Minden Contradictio nélkül adott édes Anyja Cseli Borbála Aszszony Földesi örökös Portiójából az mellyet bírnak mind ez mai napiglan. ad 3tium Nem tsak hallotta ez Fatens hanem bizonyosson is tudgya aszt hogy azon felyeb megnevezett Nemes Cseli Familiának mind itt a Földesi Nemes Határon bizonyos Nemesi portiója volt mind pedig hogy azon Mező Szemmiklósban is igaz örökös Possessionatus Nemes emberek Vóltanak és hogy mind azon Nemes Cseli Familia Mind pedig az Gálos Familia az Utrumban Specificalt Tasnadi Ersébet Aszszonyt még mais hasonló örökös vérnek agnoscsálják

2dus Michael Szabó Annor Circit 70 jurat examinatus fatetur etiam Nobilis Tudgya bizonyosson ez Fatens hogy Néhai Gálos Péter Ur az Néhai Földesi Nemes Cseli Familiából való Aszszonytól Születtetet édes fíja volt az Utrumban Specificalt Gálos Gergelynek de az Fatens is az meg nevezett Tasnádi Ersébet Aszszony édes Annyát Gálos Ilona Aszszonyt nem esmérte. ad 2dum Secundum utri tenorem fatetur. ad 3tio Tudgya hogy azon Nemes Cseli Familia Régi Örökös Földesi Nemes Familia de hogy

Mező Szemmiklosban bírtak volna ara nem emlékezik és hogy mind azon Czeli Familia mind pedig a Gálos Familia még mais igaz Vér szerint való attyafijának agnoscályák azon Tasnádi Ersébet Aszszonyt nyilván tudgya.

3tius Martinus Körtvelyesi Nobilis Annor circit 70 jurat examinatur Fatetur ad Imum nihil. ad 2dum Utri tenorem ad 3tium Utri precedens Festis Michael Szabó Fatetur Fassusest

4tus Francisci Domokos Nobilis Annor Circester 60 jurat examinatur Fatetur ad que libet Utri puncta ficuti antecessor Martinus Körtvelyesi Fassusest

5tus Johannes Nobilis Annor Circit 72 jurat examinát Fatetur ad que Utri puncta ficuti ante cedestes 4no et 5tius Festis Martinus Körtvelyesi et Francisci Domokos fassisunt omnibus aequali tenore fatetur

6tus Michael Körösi Nobiles Annor Circit 58 jurat examinatur fatetur. ad I mum Hallotta ez Fatens Néhai Nemzetes Kemény István Ur Édes Annjától az ki vólt azon Cseli Mihály Ur Házás társa bizonyoson tudgyák hogy az Utrumban Specificált Tasnádi Ersébet Aszszony édes Anyja és Gálos Péter Ur mind ketten egy testvérek vóltanak és az édes annyok azon Nemes Cseli familiából való Leány ág vólt. 2dum Utri tenorem ad 3tium Hallotta ez Fatens a régiektől is hogy azon Tasnádi Ersébet Aszszony tulajdon azon régi Nemes Cseli Familiából való vér vólna és kinek mind itt az Földesi Nemes határon igaz örökös Nemesi portioja vagyon mind pedig Mező Szemmiklósban is igaz régi Possesionatus Nemes emberek Voltanak az mind hogy mind azon Nemes Cseli Familia Mind pedig, a Gálos Familia igaz örökös vérnek még mais agnoscállják azon Tasnadi Ersébet Aszszonyt.

7. Stephanus Földesi Nobilis Annorum Circit 60 jurat examinatur Fatetur ad Imum ez Fatens is Hallotta az édes Attyától Földesi Gáspártól hogy az Utrumban Specificált Tasnádi Ersébet Aszszony édes Anyja és Gálos Péter mind ketten egy testvérek az Földesi Nemes Cseli Borbála Aszszonytól Születtetett édes gyermekek Lettenek vólna az attyok vólt azon Gálos Gergely. ad 2dum et 3tium uti proxime precedens Testis Michael Körösi fassus est Fatetur.

8. Johannes Ványi Nobilis Annorum Circit 56 jurat examinatur fatetur. ad I-mum Hallotta ez Fatens az édes attyától Ványi Mihálytól ad 2dum et 3tium Uti praecedentes 6tus et 7mus testis fassi sunt In omnibus punctis Simoliter fatetur. J. Michael Tóth Nobilis Annor Circit 46 Jurat examinatur fatetur Imum Ez Fatens is mindenekben hasonló képpen hallotta az édes Attyától Tóth Istvántól valamint Szintén ez előtt levő hét tanuk hallották.

10. Andreas Földesi Nobilis Annor Circit 45 jurat examinatur Fatetur ad I-mum Hallotta ez a Fatens az Utrumban megnevezett Gálos Pétertől hogy azon Tasnadi Ersébeth Aszszony édes anyyával egy testvér Vólt azon Gálos Péter Ur. ad 2dum et 3tium Nihil.

Super qua praevio modo per nos per acta Inquisitione et Testi um Fassionibus Collectione Literas Nostras Testimoniales Sigillo nostro usuto Authentice Corroboratas pro futura prae Specificata Elisabethae Tasnádi Controralis Egregy ac Nobilis Pauli Karats et Posteritatis Jurium Sucrum Canteta Necessaria Fide Nostra Mediante extradandos duximus et Cecedendes Communi ita Svadenter Justitia aequitate Dátum Anno Die et Loco Ut Supra notat:

Judex Nobilium Földesiensium Johannes Pértsi et Jurati Gregorius Nagy, Stephanus Biro, Gregorius Pariter Nagy, Paulus Domokos, Nobiles Possessiones Loci hujus Privilegiati Földesiensi.

LECTA PUBLICATA EXTRADATA ET CORRECTA PERME JOHANNEM PÁSZTOR LOCI JURATUS NOTARIUS MANU PROPRIA.

L. S. Földesi pecsét

Praesentem Copiam eum suo vero et genuino originali per me eideneque in omnibus punctis et . . . lausulis conformem esse testor . . . Szoboszlovie die 10. Mensis Augusti 1814. (pecsét) Ioannes Foghtüy m. p. Tabule. . . Jur. Notarius 1724. Költ Ns. Karats Pálné Tasnádi Ersebet Inquisitója.

III.

Inquisitio a zálogos Cseli birtok kiváltásáról

Infra Scripti Incltyi Comitatus de Szabolts Judlium et jurassor recognoscimus praesentium pervigorem quod nos mense infra notatis penes Comissionem Spectabilis ac Generosi Domini Francisci Jármý de eadem et Szolnok Praelibati In-

clyti Comitatus Substituti Vice Comitis pro pante et ad instantiam Egregy Johannis Karacs emanatam in nos sonantem et directam in Possessione Curialio Földes Cottui de Szabolts ad jacente habita juxta nobis exhibita Deco Utra puncta talem uti Sequetur Peregrinus Collateralem Inquisitionem.

Deco Utrum.

Primo Tudgyae Láttae vagy hallottae a Tanu hogy Nemes Cseli Familia Szemmiklosi Predimon Lévo bizonyos Telkeit Zalogba adta Volna Deretskei Lakosoknak ennek előtte régi időkben. Secundo Tudjae Láttae vag hallotta a tanu midőn a Földesi Lakosok kiváltották a Deretskei Lakosoktól azon el Zalogositott Józszágot kik váltották ki és hány Száz Forintonon váltották ki, hány ház Telekbül álló azonkiváltott rész és portio.

Tertio Tudjae Vagy hallottae a Tanu Hogy az akkoron a kiváltó Személyek Néhay Gálos Péter Uramat Vérnek Fogták azon Józszág kiváltásakor ugy váltották annak erejével.

Quarto. Tudgya vagy hallottae a Tanu hogy Karats János Ur Edes Annya Tasnadi Ersebet vólt és ennek az annya Gálos Ilona ki is egy testvér vólt Gálos Péterrel és ezen két Atyafijak osztaalyos atyafijak voltanak.

Primus Testis Egregius Valentinus Karmasin Földesiensis Annorum Circiter 65 Juratus examinatus Fassus est ad 1. mum. Hallotta az Fatens hogy az Nemes Cseli Familia Szemmiklói Prediomon Lévo Telkeit adta volna Zalogban az Deretskei Lakosoknak, ad 2dum Tudja bizonyosan az Tanu az Földesi Lakosok váltották ki az Deretskeiektől az Felyebb el Zalogositott Józszágot denem tudja bizonyosan hány Forintonon váltották volna ki hanem hallotta az Fatens hogy hat Száz Forint és Négy Száz Forintott az Pusztá portiojért pusztá portio valyon hány Telekből azon kiváltott portió nem tudja az Fatens. ad 3tio Hallotta az Fatens hogy az midőn ki akarták váltani a Földesiek azon meg irt Portiót az Deretskeiektől Gálos Péter Vérnek tartván magát Cseli Familia uton azon Józszághoz az Gálos Péter örvével váltották ki azon Józszágot az Földesiek és részt is ígért neki Földes Mikor ki akarta váltani deaz midőn már kezekben vólt az Földesieknek az meg irt Portio Semmit nem adtak belőlle mivel hogy penze nem Vólt benne. ad 4tum . . . hallotta az Fatens az Deutralis Gálos Ilonának az ki is Predikátornál vólt Férjnéél de anévét nem tudgya Leánya Vólt volna az Deutralis Karats János Uramnak édes Annya az ki is Gálos Péterrel egy testvér lett volna. Secundus Testis Egregius Senior Stephanus Biro Földesiensis Annorum Circiter 83 Juratus examinatus Fatetur ad 1-mum Nihil ad 2dum Confirmatin omnibus Precedentis Testis Fassionem ad 3tio Hallotta az Fatens hogy az Deutralis Gálos Péternek ígérte volna részt a Földesiek az Deretskeiektől kiváltandó Józszágból demikor asztán kezekben eset az Földesieknek semmit sem adtak belőlle Cocter nihil, ad 4to Hallotta az Fatens az Deutralis Karats János Ur edes annyátul magátul hogy Tasnádi Ersébetnek hívták ő kegyelmét, Cocter Nihil. Tertius Testis Nobilis Johannés Ványi Földesiensis Annorum Circiter 75 Juratus examinatus ad . . . puncta Nihil est Confessus.

Quartus Testis Nobilis Stephanus Domokos Földesiensis Annorum Circiter 78 Juratus examinatus ad Imum 2dum et reliqua Deutri puncta nihil est Confessus. . . . (az irat további része hiányzik)

IV.

FRANCISCUS SECUNDUS DIVINA FAVENTE CLEMENTIA, ELECTUS ROMANORUM Imperator, semper Augustus, Haereditarius Austriae Imperator, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatae, Croatiae, Slavoniae, Galliciae, Lodomeriae, & Hierolimae Rex Apostolicus, Archidux Austriae, Dux Lotharingiae, Venetiarum, & Salisburgi, Magnus Princeps Transylvaniae, Dux Stiriae, Carinthiae, & Carnioliae, Würtenbergae, Superioris & Inferioris Silesiae, Comes Habsburgi, Tyrolis & c. & c. Fideli Nostro Egregio Josepho Pétery, Tabulae Nostrae Regiae Judiciariae Jurato Notario Salutem, & Gratiam. EXpositum est Majestati Nostrae Nominibus, & in Personis Fidelium aequae Nostrorum Egregiorum Alexandri Biró, Michaelis Kemetsei, & Alexandri Karats, qua etiam reliquorum suorum Congenerationalium Jura sustentantium; qualiter Anno adhuc 1657. die 13-tia Junii antenati eorundem; Egregii condam Stephanus, Michael & Gregorius omnes Csely, Avitam suam Portionem Possessionariam, in Possessione antiquitus, nunc autem jam Praedio Mező- Szent- Miklós, Comitatus Szabolchensi adjacente, habitam, Oppido Deretske, & Hajdonibus praefatum Oppidum incolentibus, in & pro florenis Hungaricalibus 1000. oppignoraverint, qui

pignoratitii praetacta bona intermedio tempore ad alios famili (ut credi par est) Jure temporanco transmiserint, eademque actu per egregios Senioresem Michaellem Domokos, Senioresem Joannem Török, Joannem Pirtsy, Senioresem Michaellem Nagy, & alios coram Te uberius denominandas possiderentur. Supplicatum itaque exstitit Majestati Nostrae, Nominibus, & in Personis antelatorum Exponentium debita cum Instantia humillime; quatenus iisdem de condigno Juris, Benigni videlicet Mandati Nostri Evocatorii Remedio clementer providere, Tibique eatenus mandare dignaremur, nec pateremur Eosdem justis suis Juribus improvise destitui. Cum autem Justa petentibus non esset denegandus Assensus, & alioquin juxta Titulos 80. & 82. 1-mae, ac alias ubi e re fuerit uberius citandas Leges, pignora ad Successores impignorantium non abstantibus quibusvis involutionibus accessorialiter rescindendis redire deberent; in sensu autem Articulorum 26. 1723. in causam adtractis certus, ac determinatus Terminus praefigi deberet. Pro eo Tibi harum Serie firmiter praecipientes, Benigne committimus & mandamus; quatenus acceptis praesentibus, praefatos Egregios Senioresem Michaellem Domokos, Senioresem Joannem Török, Joannem Pirtsy, Senioresem Michaellem Nagy, ac alios coram Te uberius denominandos, praetactorum Bonorum Pignoratitiorum Actuales Possessores penes alsignationem Parium Praesentium pro Termino Diei 18-vae Mensis Septembris anni currentis infrascripti, in Liberam Regiamque Civitatem Nostram Pestensem, in praesentiam Tabulae Nostrae Regiae Judiciariae, ad extraserialiter agendum evocare, solitasque super tali Evocatione Testimoniales Exponentibus extradare noveris, debeas, ac tenearis. Communi suadente Justitia. Nec secus factururus. Datum in Lubera, Regiaque Civitate Nostra Pestensi, Die Secunda Mensis Junii, Anno Domini Millesimo Octingentesimo Sexto.

L. S.

Lectum & extradatum per me Andream de Semse, S. C. R. & A. Majestatis Personalis Praesentiae Regiae in Judiciis Locumtenentem & Consiliarium, nec non Comitatus de Ugocsa Supr, Comitum m. pr.

A hátoldalán:

Anno 1806. Die 3- tia Junii Praesens Benignum Suae Majestatis Sacratissimae Mandatum Evocatorium mihi praesentatum est, cujus Benignis Tenoribus, & Continentiis homagiali cum devotione memet conformare non sum intermissurus. Signatum Pestini, Anno, Mense, & Die, ut supra.

Josephus Pétery

I. Tab. Reg. Jud. Jur. Notarius.

Zsigmond Karacs

ANGABEN ZUR BESITZTUMSGESCHICHTE VON MEZŐSZENTMIKLÓS,
DER IN DIE GEMARKUNG VON FÖLDES EINGEGANGEN IST

Die erste schriftliche Angabe über Mezőszentmiklós stammt aus dem Dokument von Róbert Károly, datiert vom 8. November 1311, in welchem er diesen Ort zusammen mit mehreren Dörfern an der Kékkálló Dózsa von Debrecen vermachte. Über den einstigen Platz von Mezőszentmiklós haben sich in der historischen Literatur mehrere einander widersprechende Meinungen herausgebildet. Borovszky, Lukinich und Szendrey lokalisieren ihn in Bihar, während Zoltai, Herpay und Györffy ihn in Szabolcs erwähnen, inwieweit man die Grenzlinie, die bis 1876 zwischen den Komitaten Szabolcs und Bihar bestanden hat, als Grundlage annimmt. Dies wird auch durch die von authentischen Personen durchgeführte Feldbegehung von 1768 im Gebiet zwischen Derecske und Mezőszentmiklós bekräftigt. Gegenwärtig gehört dies ehemalige Dorf gebietsmässig zu der Gemeinde Földes im Bezirk Hajdu-Bihar. Sein Name stammt dem mittelalterlichen Brauch nach vom Schutzheiligen seiner Kirche. Schon im Jahre 1342 war dieses Dorf im Besitz von Sebretth, und sein Schicksal trennte sich von der Herrschaft der Debrecener, 1416 gelangte es in den Besitz der Einwohner von Földes, doch da einige Mitglieder dieser Familie 1464 in einen Mord verwickelt waren, vermachte König Mátyás im Jahre 1465 den Besitz der zum Verlust von Kopf und Vieh Verurteilten den Familien von Parlag, Bajom und Esztár. János Cseli, der in die Familie Gelei eingeheiratet hatte, erhielt 1549 eine königliche Donation über zwölf Fronhöfe in Szentmiklós. Einer Dikalkonskription des Komitats Szabolcs aus dem Jahre 1549 zufolge verfügte Szentmiklós über 43 Gehöfte. Die sich nach 1554 auch bis in diese Gegend ausbreitende Türkenherrschaft zog eine allmähliche Verwüstung des Gebietes nach sich. In den letzten Jahren der Türkenherrschaft ging dieses Dorf dann 1685 wahrscheinlich schon infolge des Unwesens, das die nach hier zurückgedrängten Truppen von Thököly hier trieben, völlig zugrunde. Am 13. Juni 1657 übergaben die Geschwister Cseli ihre zwölf Höfe in Mezőszentmiklós mit allen dazugehörigen Anteilen und Nutzen den Heiducken von Derecske für 1000 Forint als Pfand. Doch schon in dem darauffolgenden Jahren fiel Derecske dem Rachezug der Türken zum Opfer und war infolge der Einnahme von Nagyvárad drei Jahrzehnte lang ständigen Verheerungen und Verwüstungen ausgesetzt. So konnten die Konskriptoren im Jahre 1692 nach Beendigung der Türkenherrschaft hier nur auf fünf Heiducken- und 27 Leibeigenenfamilien treffen. Das verpfändete Besitztum von Cseli wurde 1696 wieder ausgelöst. Von der Familie Cseli waren einzig weibliche Nachfahren hinterblieben und diese legten kein besonderes Gewicht auf die Einlösung des Besitzes. Daher lösten die Adligen von Földes, welche durch die *neoaquistica commissio* um ihren Besitz gebracht worden waren, mit Zustimmung der Nachfahren den Besitz ein. In ihrer Habgier hatten die Leute von Földes auch ein Auge auf das Szentmiklóser Viehzeug der Parlager geworfen. Diese baten zu ihrem Schutz im Jahre 1729 um eine Palatinaldonation für den gesamten Pusztabetz von Mezőszentmiklós. Danufhin baten im Jahre 1754 die Földeser um eine Palatinaldonation für die gesamte Puszta von Szentmiklós. Da die Registrierung auch dann noch nicht glatt von Szatten ging, gaben die Personen, die in der Schenkungsurkunde erwähnt worden waren, 1755 eine Erklärung ab, wonach sie im Interesse aller Einwohner von Földes mit Besitz in Szentmiklós um eine Palatinaldonation baten. Die Erben der Familie Cseli, namentlich Sándor Biró, Mihály Kemetsei und Sándor Karacs, konnten sich nicht in die neue Lage finden und strengten somit 1806 einen Prozess an, Damit wollten sie erreichen, dass die alte Lage wiederhergestellt wird. Da sie ihre Rechte von 1754 nicht durch Widersprüche gesichert hatten, verloren sie den Prozess. Hiernach änderten sich bis zur Streichung der Avitizität die Besitzverhältnisse in Mezőszentmiklós nicht mehr.

